

## Araştırma Makalesi / Research Paper

# KAZAK HALKININ YENİ ÖMÜR, YENİ YIL VE YENİ GÜNLE GÖRÜŞMESİ: AMAL (KÖRİSÜW) MEREKESİ

Celâl GÖRGEÇ\*

### Öz

Bu çalışmada konargöçer Kazak halkının kıştan sağ salim çıkışının mutluluğunu birbiriyle görüşerek kutladığı Amal (Körisüw) Bayramı ele alınmıştır. Yeni yılın başladığı gün olarak kabul edilen bu bayram, 14 Mart'ta kutlanmaktadır. Amal Merekese, özellikle Kazakistan'ın batı bölgelerinde kutlanırken günümüzde ulusal düzeyde Kazakistan'ın bütününde kutlanmaya başlanmıştır. Eski Baybaqtı Qazıbek takvimine göre Nawrız'ın birinci günü, çağdaş takvimde 14 Mart'a denk gelmektedir. 1918 yılında Rusya ile birlikte Kazakistan'da takvim değişikliği yaşansa da ülkenin batısında, eski halk takvimine uygun olarak 14 Mart tarihi korunmuştur. Başlangıçta Nawrız ve Amal Merekese bir olsa da günümüzde bu iki bayramın farklı özellikleri ön plana çıkarak birbirinden ayrılmıştır. Bu ayrım sadece tarih farklılığından ibaret değildir. Kendine özgü ritüeller oluşmuş ve kalıplaşmıştır. Amal (Körisüw) Bayramı'nın birleştirici, canlandırıcı, eğitici ve rahatlatıcı olmak üzere dört temel işlevi olduğu görülmektedir. Çalışmanın amacını Amal Bayramı'nın kökenlerinin, kutlama geleneklerinin ve işlevlerinin sözlü ve yazılı kaynaklara dayalı olarak incelenip ortaya çıkarılması oluşturmaktadır. Çalışmada literatür taraması ve yönlendirilmiş görüşme tekniği ile derleme metotları kullanılmıştır.

Kazakistan'da bağımsızlıktan sonraki yıllarda, manevî uyanış sağlayacak projelere ve geleneğe daha çok önem verildiği görülmektedir. Bu sebeple yerel bir bayram görünümündeki Amal Merekese ulusal düzeye çıkartılarak daha çok tanınır hâle gelmiştir. Nevruz Bayramı etkinlikleri-

**Geliş Tarihi/ Date Applied:** 07.07.2021

**Kabul Tarihi/ Date Accepted:** 02.01.2022

**Makalenin Künyesi:** Görgeç, C. (2022). "Kazak Halkının Yeni Ömür, Yeni Yıl ve Yeni Günle Görüşmesi: Amal (Körisüw) Merekese". *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 53, 209-228

**DOI:** 10.24155/tdk.2022.202

\* M.A. Türk Dili Bilim Uzmanı, celalgorgec07@gmail.com.

**ORCID ID:** 0000-0002-4642-615X

nin, her birinin kendine ait içeriği ve adı olmak üzere dokuz gün boyunca kutlanacağı bildirilmiştir. Buna göre Kazakistan'da Nevruz Bayramı kutlamaları, 14 Mart Amal (Körisüw) Günü ile başlamaktadır.

**Anahtar Sözcükler:** Amal Merekesi, Körisüw Küni, Nevruz Bayramı, Kazakistan, halk bayramları, Türkiye dışındaki Türk halk bilimi.

## **Kazakh People's Meeting with New Life, New Year and New Day: Amal (Körisüw) Feast**

### **Abstract**

In this study, the Amal (Körisüw) Feast, which is celebrated by nomadic Kazakh people as meeting with each other with the happiness of their coming out of winter, is discussed. This feast, which is considered to be the beginning of the new year, is celebrated on the 14<sup>th</sup> of March. Amal is celebrated especially in the western regions of Kazakhstan, while today it has started to be celebrated in the whole of Kazakhstan at the national level. According to the old Baibaqy Qazybek folk calendar, the first day of Nawryz coincides with the 14<sup>th</sup> of March in the contemporary calendar. Even if the Nawryz and Amal feasts were the same at the beginning, today with the different characteristics, these two feasts differ from each other. This distinction is not just about date difference. Unique rituals have been formed and stereotyped for both feasts. It is seen that the Amal (Körisüw) Feast has four basic functions: unifying, refreshing, educative and relaxing. The aim of the study is to examine and reveal the origins, celebration traditions and functions of Amal feast, based on oral and written sources. In this study, literature review and compilation methods with directed interview technique are applied.

It is seen that more attention is paid to the projects and traditions that will provide a spiritual awakening in the years after independence in Kazakhstan. For this reason, Amal Feast, which looks like a local feast, has been raised to the national level and become more recognized. It has been reported that Nawryz feast events will be celebrated for nine days, each with its own content and name. Accordingly, the Nawryz Feast in Kazakhstan will begin with Amal (Körisüw) on the 14<sup>th</sup> of March.

**Keywords:** Amal Day, Meet Day, Nawryz Feast, Kazakhstan, folk feasts, Turkic folklore outside Turkey.

### **Giriş**

Bu çalışmada Kazak halkının geleneksel bayramlarından biri olan ve 14 Mart'ta kutlanan *Amal*, diğer adıyla *Körisüw* (~*Qawısuw*, *Kezdesüw*) Merekesi konu edilmiştir.<sup>1</sup> Mereke, ulusal ya da uluslararası organlar tarafın-

1 Batis Qazaqstan Oblısı'nda *Körisüw Ayt* kullanımı daha yaygındır. *Ayt* sözü Arapça olup "bayram" anlamına gelen 'iyd' sözünden gelmektedir. *Ayt* sözünün kullanılmasının Kazak halkının dine saygısını gösterdiğini belirten görüşler de bulunmaktadır (KK2). *Körisüw* sözüyse Kazakçada "yüz yüze görüşme, kucaklaşma" gibi anlamlara gelir.

dan belirlenmiş bayram türüdür. Kazakistan'ın batı bölgelerinde Nawrız<sup>2</sup> yıl başı bayramı, 14 Mart'tan itibaren kutlanmaya başlar (KK11). Kazak halkının yeni ömür, yeni yıl ve yeni günle görüştüğü bu aydınlık günde insanlar birbirlerini selamlar, gençler yaşlıları ziyaret eder, birbirlerine sağlık, huzur ve refah diler. Bu bayram; Mañğıstaw, Batıs Qazaqstan Oblısı, Atırav, Aqtöbe ve Rusya'nın anılan vilayetlere komşu Astrahan, Saratov, Orenburg (Orınbor) gibi bölgelerindeki ve Karakalpakistan'daki Kazaklar arasında da yaygın olarak kutlanmaktadır (KK1, KK9). Kazakistan'ın güneybatısındaki Karakalpakistan, Aqtaw ve Atırav'a yakın olduğu için gelenekler benzerdir (KK5). Bu eski geleneğin ne zaman ortaya çıktığı açık değilse de Nevruz ile bağlantılı olduğu kesindir.

Çalışmanın amacı; Amal Merekesi'nin kökenlerinin, kutlama geleneklerinin ve işlevlerinin sözlü ve yazılı kaynaklara dayalı olarak incelenip ortaya çıkarılmasıdır. Çalışmanın sınırlarını Amal Merekesi konusu oluşturmaktadır. Eldeki çalışmada literatür taraması ve yönlendirilmiş görüşme tekniğiyle derleme metotları kullanılmıştır. Kaynak kişilerden yapılan derlemeler değerlendirilirken Amal Merekesi kutlamalarına katılmış kişilerin verileri daha ön planda tutulmuştur. Sözlü kaynaklarımız, Batı Kazakistan yoğunluklu olmak üzere Kazak Eli'nden Doğu Türkistan'a kadar yayılmaktadır. Kaynaklarımız Kazakistan, Çin Halk Cumhuriyeti (Şinjan Uygur Özerk Bölgesi) ve Moğolistan (Bayan Ölgii) Kazaklarıdır. Böylelikle üç farklı ülkenin Kazaklarından derleme yapılmıştır. 26 kaynağın on altısı kadın, onu ise erkektir.

Türkiye'de tamamen Amal Merekesi'ni ele alan ilk çalışma ise Cemile KINACI ve Fatih BALCI tarafından yazılmıştır. Bu makalede Amal (Körisüw) Merekesi, geleneğin icadı ve yeniden canlandırılması tartışmaları ekseninde ele alınmıştır (Kinacı ve Balcı, 2020).

## 1. “Amal” Sözü'nün Etimolojisi

“Amal”, Arapça *hamel* (حمل) sözünden gelmektedir. Arap takviminde de 21 Mart'tan 20 Nisan'a kadar güneşin kaldığı *koç burcu* karşılığındadır. Arapçadaki bu söz Farsçaya, oradan da Kazakçaya geçmiştir. Kazakçada *xamal* ~ *amal* sözü, *toqtı* (*koç*) takımyıldızının eski adıdır. Yani gün ve gece eşitlenip *amal* girince *toqtı* takımyıldızı doğar. Böylelikle yerde Kazaklar, gökte *güneş* ve *amal* (*koç*) takımyıldızı birbiriyle görüşür.<sup>3</sup> Uzun ve

2 Günümüz Kazakistan'ında *nawrız*, hem bahar bayramı olan Nevruz'un adı hem de mart ayının Kazakçasıdır.

3 Bu görüşmenin sonuçları eski edebî metinlerde de yer alır. 1303 yılında istinsah edilen ve Eski Oğuz Türkçesinin ilk örneklerinden kabul edilen *Behcetü'l-hadâik fi Mev'izati'l-halâik* adlı eserde güneşin koç burcuna girmesiyle yaşanan değişimler şöyle anlatılır: “*Ammâ altıncı ayıttuğ kim ve 'l-fecr ot, yem bitmek bolur; dürlü nebât yirden çıkmak bolur; kaçan kim yaz faşlı bolsa ve kün hamele kirse yiller esse bulutlar yüğrişür; köge kürlemek düşer; yire ditremek düşer; kök kürlemeginden yağmur yağar ve yir ditremeginden dürlü ni'met, ot, yem, nebât biter; ölmüş yirler dirilir; beti bozulmuş yirler bezenür. Hezâr dürlü ot, yem, çiçekler körinür; bir necisi âdemiler içün, bir necisi yılkarlar içün, bir necisi aş içün, bir necisi baş içün.*” (Canpolat, 2018: 130).

zorlu geçen kışın ardından baharda halkın birbiriyle görüşmesi de Amal Merekesi'nin diğer bir adı olan *Körisüw Küni (Görüşme Günü)* adlandırmasının çıkış noktasını oluşturmuştur (Kınacı ve Balcı, 2020: 46).

*Kazak Dilindeki Arap, Fars Sözlerinin Anlatmalı Sözlüğü*'nde *amal* ~ *xämäl* sözüne şu anlamlar verilir: “1. İran takvimindeki birinci ay (22 Mart - 21 Nisan). 2. Koç takımyıldızı (bu anlam Arap dilinde de Fars dilinde de var). 3. Kuzu (bu anlam Arap dilinde de Fars dilinde de var).” (Mamırbekova, 2017: 39).

*Kazak Edebî Dilinin Sözlüğü*'nde ise *amal*<sup>4</sup> sözü şöyle açıklanır: “Eski Kazak takvimindeki *nawrız (mart)*’a denk gelen ay adı, *nawrız* ayının eski adı. Eski Türkler aslında güneş takvimini kullanmış ve sonra o; Kazak, Özbek, Türkmen, Tatar, Azerbaycan gibi halkların takvimine temel olmuştur. Yılın başı 1 *Nawrız* yani 1 *Amal* olmuştur. Günümüzden iki bin yıl önce ilkbahar ekinoksu yani gün ve gecenin denkleşmesi *Toqtı (koç)* yıldızlarında oldu. *Araplar onu burj-ul-xämäl* diye adlandırmıştır. *Amal* adı oradan çıkmıştır.”. Anılan sözlükte *amal* sözünün astrolojik anlamına da yer verilerek Koç takımyıldızının karşılığı olduğu bildirilmiş ancak bayram olarak kutlandığına dair bir bilgi verilmemiştir (Januzaq, Omarbekov ve Jünisbek, 2011: 484).

Eskiden Kazaklar 22 Mart’ı *қызылбастың наурызы* “Kızılbaş’ın Nevruzu” diye adlandırmışlardır. *Nawrız*, Fars dilinden çıkmış “jaña kün ~ yeni gün” anlamını veren bir sözcüktür. Buna bağlı olarak eskiden Kazakların *nawrız* sözü yerine *amal* sözünü kullandığını iddia eden görüşler de bulunmaktadır (Janat, 2016).

Kırgızlarda da bu söze, dolayısıyla bu geleneklere rastlamak mümkündür. Kırgızcada *amal* [~*ämäl*] sözü yılın ilk ayının (22 Mart-21 Nisan aralığında) adıdır (Yudahin, 1985: 55).<sup>4</sup>

## 2. Amal Merekesi'nin Kökenleri

Türk topluluklarının eskiden beri baharın gelişini yıl başı olarak kabul ettikleri ve çeşitli törenlerle kutladıkları görülmektedir. Çin kaynakları bu konuda ayrıntılı bilgiler vermektedir: “*Hunların geleneklerine göre yılda üç defa kurultay düzenlerler. Birinci ayda düzenlenen kurultayda boy reisleri, Hun hükümdarı otağında 單于庭 toplanırlar, tapınakta 祠 dinî ibadetleri gerçekleştirirler. Beşinci ayda büyük kalabalık hâlde Long-cheng 龍城 (Ejderha Şehri) ’nde iv toplanırlar, kurban keserek ataları, Gök Tanrı, Yer Tanrı, cinler 鬼 ve ruhlar 神 için ibadetler yaparlar. Sonbaharda atlar semizleştğinde, büyük kalabalık hâlde Dai-lin 蹄林 adlı yerde insan ve*

4 Yudahin’in eserinin Türkçe çevirisinde bu maddeye yer verilmemiştir. Eserin orijinalinde *амал II* olarak madde başı yapılmıştır.

*hayvanların istatistikleri yapılır.”* Anlaşılan odur ki Hunlar yılın birinci, beşinci aylarında ve sonbaharda Tanrılar için kurban keserek ibadetler gerçekleştirmekteydiler. Kök Türklerin gelenekleri de Hunlara benzer biçimdedir: “*Gök Türkler her yıl (yıl başında/ Nevruz günü) atalar mağarasına atfederek dinî ibadetler yapmaktadırlar. Ayrıca beşinci ayın ortalarında Ta-ren Shui’de 他人水 kurban keserek Tanrı için ibadet ederler.*” Çin kaynaklarına göre yayla bölgesindeki eski Türkler ve diğer konargöçer topluluklar otların yeşermesini yılın birinci ayı olarak tanımlamaktadırlar. Buna bağlı olarak her baharda otların yeşermesiyle bir yıl geçmiş olur. Yine Çin kaynaklarına göre, Kırgızlar yılın ilk ayına *mao-shi ai 茂師哀 (baş ay)* demektedirler ve on iki hayvan ile yılı hesaplamaktadırlar (Ekrem, 2016: 71-74).

Andrey ASTAVYEV gibi kimi araştırmacılar ise bu bayramı Moğol gelenekleriyle bağlantılı görürler. Türk ve Moğol halkları arasındaki kültürel benzerlik köklü bir geçmişe sahiptir. Kazaklar arasında *Şağan* veya *Sağan* olarak bilinen *Цагаан Сар (Tsagaan Sar)*, Moğol halkının geleneksel yeni yıl bayramıdır. Moğollar eskiden beri kıştan sağ salim çıkarak ilkbahara ulaşmanın bir işareti olarak, eski halk takvimine göre ilkbaharın ilk gününü yeni yıl olarak kutlardı. Moğollarda ilkbahar bayramının ilk günü *Золгох (Zolgox)* olarak anılmaktadır ve 14 Mart’a denk gelmektedir. Bu bayramda herkes ulusal giysilerini giyerek yaşı büyükleri selamlamaya giderdi. Kimi araştırmacılar Zolgox Bayramı’nı Amal Bayramı ile bağlantılı görürler. Zolgox geleneği de Amal Bayramı gibi sekiz gün<sup>5</sup> boyunca kutlanır. Amal geleneğine benzeyen bir bayramı Buryat ve Tuva halklarında görmek mümkündür. Bu halklar arasında, *Чолуқшуур (Çolukşuur)* olarak adlandırılmaktadır. Tuvalılar, Çolukşuur geleneğini yaşlılara saygı göstermenin bir işareti olarak görürler. İnsanlar Amal’da olduğu gibi Çolukşuur’da da ulusal kıyafetleri giymek, ulusal yemekleri hazırlamak, birbirlerinin evine gitmek, saygı göstermek ve selamlaşmak biçiminde bayramı kutlarlar. Bu geleneğin temel amacı görüşmektir. Bunu halk, kucaklaşarak yapar ve birbirlerine güzel dilekler dilerler. Gençler yaşlılara selam vermeye gider. Geçen yılın kötülüklerinin giderek yeni yılın şans ve mutluluk getirmesine inanılır. İnsanlar en güzel ve yeni giysilerini giyip kızgınlık ve kırgınlıklarını unutup birbiriyle buluşurlar (Qumırzaqulı, 2017). Yeni yılda her şeyin yeni ve temiz olması, bununla birlikte yeni yıla yeni ve temiz bir gönülle girmek gerekir. Hatta Karakalpaklar bu düşünceyle yeni yıl için *taza jil (temiz yıl)* sözünü kullanırlar (KK2; KK15; KK21). Çok eskilerden

5 Eski 1-8 Mart, günümüzde 14-21 Mart arasındadır. Şecere kaynaklarına göre eskiden de Nawrız bayramı sekiz gün kutlanmaktaydı. Bunun sebebi; Kazak halkı bir taraftan çok geniş topraklarda yaşamaktadır, diğer taraftan misafirperverdir. Böylelikle Kazakların kutlamaları Nevruz’u kutlayan diğer halklardan farklılaşmıştır (Artıqbayev, 2017: 6).

beri kutlanması nedeniyle Amal Merekesi, Kazakistan'ın batısındaki halkın çoğunluğu için kutsal kabul edilir (KK3).

Amal Merekesi'nin kökenine ilişkin teolojik görüşler de bulunmaktadır. Bunların ilki şöyledir: İbrahim peygamber, ilkbahar gelince bütün halkı çağırarak büyük bir sofraya kurdu muştur. Evine gelen herkesle sarılıp kucaklaşmıştır. Peygamberle görüşen kişilerin gönlü yumuşayarak öfke ve kızgınlıklarını unutmuştur. İbrahim peygamber, ilk sarılıp kucaklaşan kişi olarak bilinir. İbrahim peygamber, “*Görüşmek kalbin kirini temizler, günahları yok eder. Hiç kimseye kızmayın, kin tutmayın, herkesle görüşüp kavuşun.*” diye nasihatte bulunmuştur. O zamandan beri birbirini görme geleneği yaygınlaşmış ve Batı Kazakistan gibi bölgelerde kalıplaşarak gelenek hâlini almıştır (KK4).

Nawrız dolayısıyla Amal hakkındaki bir diğer dinî kaynaklı rivayet, Nuh peygamberle ilgilidir. Kazakların ünlü şairlerinden Mâşhür Jüsip Köpeyli, Nuh'un hikâyesini anlatırken “*Nuh'un gemisinin Qazığurt dağında durduğu gün muharrem ayının onuncu günü imiş. O gün, eski yıldız hesabına göre güneşin Hamel kuşağına girdiği gündür. Yani yılın ilk günüdür.*” der. Bu sebepten dolayı Kazak Eli'nin batı bölgelerinde Nawrız Bayramı, *Amal Merekesi* diye de adlandırılır (Artıqbayev, 2017: 4).

Kazak halkının içinde de bu bayramın sadece Kazaklara mahsus olmadığına, *köşpeli* (konargöçer) halkların hepsinde bulunduğu dair görüşler ağırlıktadır. Çünkü göç etmek kolay bir iş olmadığı için dört mevsimde dört farklı bölgede bulunan konargöçerler açısından ağır kışın ardından yazlığa beraber göçeceği akrabalarıyla görüşüp aralarındaki dargınlıkları bağışlaması bir zorunluluktur. Bu mereke, halkın birlik ve dayanışmasını arttırmaktadır. Kışın geri dönecekleri *atajurt*a kadar toplumsal ilişkiler daha yoğundur (KK1; KK2). Türkistan gibi sıcak bölgelerde bu bayramın görülmemesinin sebebi, insanların yıl boyunca birbirlerini görebilmeleri olsa gerektir. Bu durumun oluşmasında iklim şartları oldukça etkilidir (KK18).

### 3. Amal Merekesi'nin 14 Mart'ta Kutlanması Nedeni

Kazakların gökyüzündeki ayın hareketine bağlı olarak kurulan eski gün hesabına göre yeni yıl, günümüzdeki 14 Mart'ta başlar ve eski yıla vedalaşma 13 Mart'ta gerçekleşir. Halk arasında *Амал келді - жыл келді!* “Amal geldi, yıl geldi!” denilmesi bu yüzdendir. 14 Mart, eski Baybaqtı Qazıbek takvimine göre Nawrız'ın birinci günüdür. Bugün kış yıldızının giderek yaz yıldızının doğuşunu belirtir. Bugün bütün doğanın uyanış günüdür ve yer altındakiler yer üstüne çıkar (Erişeva ve Bekturğanov, 2014: 96; KK2; KK7; KK20). Kazaklarda eski dönemlerde yıl hesaplama işi den-

geli bir biçimde sürdürülmemiştir. Eskiden Kazaklar arasındaki yıl hesaplamasına göre 1 Nawrız, *qart nawrız jüyesi* “eski nevrüz sistemi”; 9 Nawrız’daki gece ile gündüzün eşitlendiği zaman dilimi ise *jas nawrız jüyesi* “yeni nevrüz sistemi” olarak adlandırılmıştır. Yeni yıl hesaplamasına göre *qart nawrız* 14 Nawrız *amal ~ körisüw* gününe, *jas nawrız* ise 22 Nawrız’a denk gelmektedir (Kartaeva ve Habijanova, 2017: 120).

Ünlü Kazak şair-yazar Şäkärim Qudayberdiulı, “*Nawrız, Farsça ‘yeni gün’ anlamına gelen sözdür. Bunu Kazaklar, Buharalı ve Taşkentli hocalardan öğrenmiştir. Eski Kazaklarda (Eski Türklerde) yeni yılın ilk gününün adı ‘ulus’ tur.*” demektedir (Toqtabay, 2005: 12). Şäkärim’in oğlu Axat’ın mektuplarında da “*14 Mart, eski 1 Mart. Bugün eski 1 Mart, Kazaklarca yeni yıl, ulusun ulu günü denir. Eski adı Nawrız’dır.*” denilmektedir. Böylece bu geleneğin aslında Nevruz ile bağlantılı olarak Kazak toplumunun genelinde kutlandığı anlaşılmaktadır. Ancak 1917 Ekim devriminden sonraki yıllarda Gregoryen takvimine geçilse de ülkenin batısında eski takvime uygun olarak 14 Mart tarihi korunmuş ve ülkenin diğer yerlerinde unutulmuştur. Ancak bu bayramın gelenekleri misafirperver Kazak halkında ortak olarak düşünülmelidir (Janat, 2016; KK23).

Çarlık Rusyası’nda Jülyen takvimi, I. Petro’nun kararıyla 1700 yılında kabul edildi. O zamana kadar dünyanın yaratılışından itibaren geçen süre olarak düşünülen 7208 yıl, 1 Ocak’tan itibaren 1700. yıl olarak değiştirildi. Bu takvimin Gregoryen takvimiyle arasındaki yaklaşık 10 günlük fark, Gregoryen takviminin bütün dünyaya yayılmasıyla daha büyük bir sorun hâline geldi. Bu sorunu V. İ. Lenin, 24 Ocak 1918’de “*Batı Avrupa Takviminin Rusya Ülkesine Getirilmesi Hakkında*” imzaladığı kararla çözmüştür. Buna bağlı olarak 1918 yılından beri Amal Merekesi 14 Mart’ta kutlanmaya başlanmıştır (Janat, 2016). Ancak Karakalpakistan’da yaşayan Kazaklar 13 Mart’ta kutlamaya başlar. Sovyetler Birliği zamanında kısmen unutilan bu bayram, günümüzde tekrar canlanmaktadır. Bu bayramı Batı Kazakistan’ın kendine özgü bir gelenek olduğunu düşünenler olduğu gibi Kazakistan’ın geri kalanında aynı gelenekle kutlanan bayramların adlarının değiştiğini düşünenler de bulunmaktadır (KK3; KK5; KK8; KK10; KK13). Çin’de yaşayan Kazaklarda bu bayram kutlanmamaktadır. Çin’in Şinjan Uyur Özerk Bölgesi’ndeki Altay vilayetinde doğup büyüyen bir Kazak kaynağımız Kazakistan’a geldikten sonra bu bayramı duyduğunu belirtmektedir (KK24). Moğolistan’ın Bayan Ölgüy bölgesinde doğup büyüyen bir kaynağımız, Moğolistan Kazaklarının da bu bayramı kutlamadığını ifade etmektedir (KK26).

Eski Türkçeden beri kullanılan *yıl* sözcüğü Kazakçada *жыл (jil)* biçimindedir. Batı Kazakistan’da ata babalarının *jil* sözünün *jılı* “ılık, ılı” sö-

zünden geldiğini söylediğini aktaran kaynaklarımız bulunmaktadır (KK2). Bilimsel açıdan doğru olmasa da Kazak halkının yeni yılın gelmesi için havanın ısınması gerektiğini düşündüğü görülmektedir. Mart'ın on üçünü on dördüne bağlayan gecede havanın ısınarak kışın soğukluğunun gittiğine inanılır (KK7; KK11). Orta Asya'daki Türk toplulukları arasında Nevruz, “aydınlığın karanlığı, sıcaklığın soğluğu, gerçeğin yalanı, iyinin kötüyü yendiği gün olarak bilinir. Nevruz, yenilenmenin ve hayatın bayramıdır.” (Kayhan, 2019: 484).

#### 4. Amal Merekesi'nin Kutlanması

*Amal* ya da *Körüstüw*, eski zamanlarda Nawrız'a denk kavramlar olsa da günümüzde kendine has özellikleri ve kutlandığı tarih itibarıyla da başkalaşmıştır. Amal Merekesi'ni Nawrız öncesi bir helalleşme geleneği olarak değerlendiren çalışmalar da bulunmaktadır (Kayhan, 2019: 485). Bayramın özellikle Aqtaw ve Atraw şehirlerinin sakinleri tarafından kutlandığı ve Aqtöbe ile Oral merkezinde anılan şehirlere göre daha çok unutulduğu, diğer bölgelerdeki insanların özellikle Aqtaw ve Atraw'dan gelen üniversite öğrencileri aracılığıyla bu bayramı işittikleri bilinmektedir. Bu öğrenciler Nur-Sultan (Astana) ve Almatı gibi büyük şehirlerde okumaya gelince de anılan bayramı kutlamaktadırlar (KK5; KK15). Hatta bu bayramı ilk defa üniversitede Kazakistan'ın batısından gelen öğrencilerden duyduğunu belirtenler bulunmaktadır (KK9).

Eskiden Ulu Dala'da sert kış aylarında hayvanlarına bakan ve birbiriyle görüşemeyen konargöçer halk, birbirini yalnızca ilkbahar gelince görebilirmiş. Bütün kış boyunca birbirini özleyen ve ölüsü dirisi hakkında haber alamayan halk, bugünde birbirlerini kucaklayarak bazen ölülerin yasını tutar, bazen de hayatta oldukları için şükrederler (KK3; KK19). Bu gün; insanın insanla, yılın yıla görüştüğü gündür. Halk, selamlaşırken birbirine *Мал-жан аман ба?* “Malın canın sağ mı?” diye sorar. Bu soru dahi hayvanların ve hayvancılığın Kazak halkı için önemini göstermektedir (KK22). 14 Mart günü kıştan sağ salim çıkan yakınlar birbiriyle selamlaşarak sağlık diler ve birbirlerine *Бір жасыңмен!* “Yeni yaşın kutlu olsun!”, *Жасың құтты болсын!* “Yaşın kutlu olsun!”, *Бір жасқа шығуыңмен!* “Yeni bir yaşa çıkışın kutlu olsun!”, *Бір жасқа есеюіңмен!* “Yeni bir yaşa ulaşman, büyümen kutlu olsun!”, *Жасыңа жас қосылып, ғұмырың ұзақ болғай!* “Yaşına yaş eklenip ömrün uzun olsun!”, *Осы жылға аман-есен жетуіңмен!* “Bu yıla aman, esen ulaşman kutlu olsun!”, *Қыстан аман шығып, жаңа жылға қадам басуыңмен!* “Kıştan sağ salim çıkıp yeni yıla adım atışın kutlu olsun!”, *Қосқан жасың құтты болсын!* “Eklenen yaşın kutlu olsun!”, *Ғұмырың ұзақ болғай!* “Ömrün uzun olsun!” gibi iyi dileklerini söylerler (Erişeva ve Bekturғанov, 2014: 96; KK1; KK2;



KK25). Kazakistan'daki Nevruz kutlamalarında da söylenen *Ақ мол болсын, ұлыс оң болсын, қайда барса да жол болсын!* “Süt (ürünleri) bol olsun, halk iyi olsun, nereye gitse yolu açık olsun!” gibi şiirsel ve kalıp dilekler, Amal Merkesi'nde de kullanılır. Kazakçada bu kalıp ifadeler, iyi dileklere *бата* (bata) (<Ar. *fātiha*); bataları söylemeye, dua etmeye ise *бата беру* (bata berüw) denir. Kazak halkının diğer bayramları gibi Amal Merkesi de *ak tilek* ve *batasız* geçmez. Bu günde yaşı küçükler büyüklere selam vermeye giderek onların batasını alır (KK2; KK12; KK14). Bata, Kazak halkı için büyük bir önem taşıdığından *Батамен ер көгереді, жаңбырмен жер көгереді*. “Dua ile er gelişir, yağmur ile yer yeşillenir.” denilmektedir (Artıqbayev, 2017: 8).

Bugün her aile öncelikle kendi anne-babasının, ardından yaşamını yitirmiş yakınlarının mezarını ziyaret eder. Bununla birlikte her insanın öğlene kadar üç evin kapısını açması, yani en az üç evi ziyaret etmesi gerekir. Böylelikle uzun zamandır birbirini görmeyen kişiler birbiriyle görüşür. Evlere gitmeyi geciktirenlere aileler “*Öğlen olmak üzere, üç evin kapısını açacak vaktin olmayacak!*” biçiminde serzenişte bulunurlar. Mañğıstawlıların bazıları bu önemli günde “*kırk evin kapısını açmak gerek*” diye düşünmektedir. Çünkü *қырық үйге барсаң Қыдыр келеді* “Kırk eve gidersen Hızır gelir.” diye inanılmaktadır. Amal gününün bir özelliği de bir günde sona ermeyip 14 Mart'tan başlayarak ayın sonuna kadar devam etmesidir (Janat, 2016; KK11; KK15). Amal Merkesi'nde yaşı küçükler köydeki dede ve ninelerin evlerine giderek görüşür. Ailenin küçükleri büyükleriyle iki elini de uzatarak selamlaşır. Dinî kaynaklarda da selamlaşmanın teşvik edildiği bilinmektedir. Amal Günü'nün geleneklerine göre erkekler kucaklaşarak birbirlerine sarılır. Kadınlar ise kucaklaşarak birbirlerini yanaklarından öper. Bu günde, geçmişteki tüm anlaşmazlıkların çözümlenmesi ve insanların birbirini bağışlaması çok önemlidir. Bayramda herkes birbirine *siyhıqtar* “hediyeler” verir. Bu bayramda herkes en yeni ve temiz giysilerini giyer. Kızlar saçlarını öreerek bayrama hazırlanır (KK11; KK15; KK20).

O gün, sabah ezanından itibaren evlerin kapısı açık olur. Hazırlıklar daha çok kadınlar tarafından yapılır. Her evde *bawırsaq*, *et*, *qurt*, *balqaymaq*, *aq irimşik*, *qızıl irimşik*, *sarı may*, *qımız*, *şubat* gibi geleneksel yiyecekler hazırlanarak misafirler beklenir. Sofra (*dastarqan*) serilince gün boyu kaldırılmaz ancak yiyeceklerin üstü örtülür. *Bawırsaq*, mayalı hamurdan yapılan ve yağda kızartılan bir hamur işi, bir tür pişidir. *Qurt*, süzülmuş yoğurttan yapılan tuzlu ve kurutulmuş bir peynir türüdür. *İrimşik*, peynir; *sarı may* ise tereyağı demektir. *Qımız*, bilindiği gibi kısrak sütünden elde edilen geleneksel bir içecektir. *Şubat* ise deve sütünden hazır-

lanan kıımızdır. Bayramın temel yemeklerinden birisi de *Nawrızköje*'dir<sup>6</sup> ve *қыстың қызылынан жаздың ағынан* denilerek hazırlanır. *Qıstıñ qızılınan* yani *kışın kızılıyla* sözüyle kışın kurutulmuş saklanan etler kastedilmektedir. *Jazdın aғыnan* yani *ilkbaharın akıyla* sözünden kastedilen ise ilkbaharda hayvanların sütünün bollaşması sonucu ayran, sarı may gibi hayvansal gıdalardan Nawrızköje yapımında faydalanılmasıdır. Yani bu yiyecek, hem kıştan kalan malzemeler hem de ilkbahardaki malzemeler biriktirilerek hazırlanır (KK7; KK11). Nuh peygamberin gemisi, sular çekildikten sonra Kazakistan'daki Qazıgurt dağında durmuş, sonrasında hayat yeniden başlamıştır, diye inanılmaktadır. Nuh peygamber, gemide bulunan yiyeceklerin hepsiyle bir kazan aş pişirir. Nawrızköje geleneği buradan çıkmıştır. Nawrızköjede en az yedi malzemenin olması gerekir. Bunlar genellikle arpa, mısır, ayran, tuzlanmış et ile qazıdır. *Qazı*, at etiyle hazırlanan geleneksel bir sucuk türüdür (KK3; KK7). Amal Merekesi'nde her evde et yemeği pişirilir. Kazaklar soğuk kış günlerini geçirmek için *sür et* denilen tütsülenerek kurutulmuş eti, genelde at etinden hazırlarlar. Ancak baharın gelişiyle hayvanların bollaşması neticesinde buna gerek kalmaz. "*Yeni yıl yenilikler getirir, bunun için yeni yıla yeni etle girmek gerekir*" düşüncesiyle kıştan kalan etler pişirilerek bitirilir. Bu dönemde kurbanlar kesildiği için et bolluğu olur. Geleneksel yemekler hazırlansa da hiç kimse kimseyi çağırmasa ama misafirlerin gelmesi beklenir. Görüşmeye gelen yaşça küçükler sıcak bir karşılamayla, güler yüzle misafir edilir ve hazırlanan yiyeceklerden verilir. Bu da "*yıl boyu çocuklarımız tok olsun, soframız bereketli olsun, kardeşliğimize ziyan gelmesin*" niyetiyle yapılır (KK2).

Mañğıstawlılar Amal Merekesi'ni uzun yıllardır Otpan (<Ar. 'Osmān) dağındaki Aday Ata<sup>7</sup> Türbesi başında kutlamaktadırlar. Mañğıstawlılar için Otpan dağı kutsal ve tarihî bir yerdir.<sup>8</sup> 13 Mart gecesi Otpan dağının yükseklerinde *birlik otı* (birlik ateşi) yakılır. Bayram alanına onlarca *kiyiz iй* (geleneksel çadır) dikilir. Böylelikle 14 Mart'ta halk birbirini ilkbahara aman esen çıkışından ve yaşına yaş eklenmesinden dolayı kutlar (KK18). 2020 yılında Kovid-19 salgınına bağlı olarak kutlamalar kesintiye uğrasa da yıldan yıla etkinliklerin artarak kapsamının genişlediği görülmektedir. Örneğin 2021 yılında Mañğıstaw'da gerçekleştirilen etkinlikler arasında fidan dikimi, yerel ve ulusal müzik gruplarının konserleri, millî gelenek-

6 Kimi bölgelerde Nawrızköje, Nevruz Bayramı'ndan itibaren pişirilir (KK2).

7 Adaylılar, Kazak halkının Kişi Jüz'ünün Bayulu nesline mensuptur. Kişi Jüz, daha çok Kazakistan batı bölgelerindeki boyların birleşimidir (Argınbayev vd., 2000: 371-378). Buradan hareketle Amal Merekesi'nin daha çok Kişi Jüz arasında korunduğu söylenebilir.

8 Aday Ata Türbesi ile Aqsaray arasında Mañğıstaw'da yaşadığına inanılan 362 evliyanın anısına 362 basamaklı merdiven bulunduğu gibi yine bu türbe yakınlarında İslam öncesinden beri totemik önemi bulunan Kökböri (Bozkurt) heykeli de bulunmaktadır.

lerle ilgili tiyatro gösterimi, kökpar, Kazak güreşi gibi millî oyunlar ve hatta *tusawkeser toyl*<sup>9</sup>, *besikke saluw*<sup>10</sup> ve *balağa at qoyuw*<sup>11</sup> törenleri de gerçekleştirilmiştir (OMKQK, 2021).

Eskiye nazaran günümüzde bu merkekin kutlanışında teknolojiye bağlı değişiklikler gözlenmektedir. Telefon açarak ya da internet araçlarıyla kutlama da yaygınlaşmaktadır. Artık hâl-hatır sorma ve güzel dilekler, mesajlara sığabilmektedir. Bu durum özellikle genç nesil arasında yaygındır (KK1).

2018 yılında Amal Merekesi'nin resmî bayram olarak kutlanması, meclis üyeleri tarafından istenir. Yine bu yıl içerisinde Kazakistan'ın başkenti Nur-Sultan (Astana) şehrinde devlet yetkililerinin katılımıyla kutlanmıştır. Böylelikle yarı-resmî bir statü kazanmış ve yerel bir bayramın ulusal bir bayrama dönüşmesi yolunda önemli bir adım atılmıştır (Kınacı ve Balcı, 2020: 48). Amal (Körisüw) Bayramı, son yıllara kadar resmî bayram olarak kabul edilmese de 2020 yılında «*Рухани жаңғыруу*» қазақстандық қоғамдық даму институты (Manevî Yenilenme Kazakistan Toplumsal Gelişim Enstitüsü) tarafından Nevruz Bayramı etkinliklerinin, her birinin kendine ait içeriği ve adı olmak üzere dokuz gün boyunca kutlanacağı bildirilmiştir. Buna göre Nevruz Bayramı, *14 Mart Amal (Körisüw) Günü* ile başlamaktadır (Bağıt, 2020).<sup>12</sup> Böylelikle Kazakistan'ın bütününde kutlanmaya ve bilinmeye başlanmıştır. Günümüzde Amal Merekesi'ni Nawrız Merekesi'ne bir hazırlık olarak da görenler bulunmaktadır. Çünkü yeni yıla tertemiz çıkmak gerekir (KK16; KK17; KK25).

## 5. Amal (Körisüw) Merekesi'nin İşlevleri

Kazakistan'da son yıllarda manevi diriliş/uyanış sağlayacak projelere ve geleneğe daha çok önem verilmektedir. Kaynağını topluluk hayatından alan kolektif bir olgu olarak bayramlar, takvime bağlı günlerde topluluk tarafından paylaşılan ve grup kimliğinin dışı vurulduğu çok amaçlı ya-

9 Çocuğun ilk adımını attığında ayağına bağlanan ipin kesilmesiyle gerçekleştirilen bir Kazak geleneğidir. *Тусауыңды кесейін- күрмеуіңді иешейін* “kösteğini keseyim, düğümünü çözeyim” denilerek tusayı kesilen çocuk için ikramlarda bulunulur. Bu gelenek, *köstek kesme* adıyla Antalya'da da yaşatılmaktadır.

10 Yenidoğan çocuğu beşiğe yatırma töreni.

11 Kazak geleneklerine göre yenidoğan çocuğun kulağına ezan okunarak ad koyma

12 Diğer kutlama günleri şunlardır: 15 Mart *Şejire (Şecere)* gününde gelecek nesillere ailenin, halkın, yedi atanın tarihi anlatılır. 16 Mart *Jaylaw (Yayla)* gününde doğa yürüyüşlerine çıkılarak doğanın temizlenmesi ve ağaç dikilmesi düşünülmektedir. 17 Mart *Hygi İster (Güzel İşler)* gününde her kişi elinden geldiğince iyi işler yapmaya çalışır ve gönüllük işlerinin artırılmasına uğraşılır. 18 Mart *Şımrılıq pen Şeberlik (Beceri ve Uсталık)* günü, geleneksel sporlara ve zanaat yarışlarına ayrılmıştır. 19 Mart *Ziyatkerlik (Entelektüellik)* gününde çocukların Kazak kültürü çerçevesinde ve bilincinin geliştirilmesi amacıyla atasözleri, bulmacalar, bilmece, tekerlemeler ve şarkılar öğretilir. 20 Mart, *Joralğı* günüdür ve geleneklerin canlandırılmasına dönüktür. İnsan ve toplum yaşamında âdet ve ritüellerin önemi anlatılır. Bugün herkes sevdiğine hediyeler verir. 21 Mart *Ulıtıq Tağamdar (Ulusal Yemekler)* gününde her evin mutfağında geleneksel yemeklerin hazırlanması beklenir. Unutulmaya başlayan yemeklerin öğretilmesine uğraşılır. 22 Mart, *Buğara* günüdür. Güneşin doğmasıyla herkes yeni günü karşılayarak bayram kutlamalarına başlar (Bağıt, 2020). Nevruz Bayramı, Kazakistan'da 1991'den sonra N. NAZARBAYEV'in buyruğuyla resmî olarak kutlanmaya başlanmıştır.

hut çok işlevli ve karmaşık yapılara sahip kültürel formlardır (Çobanoğlu, 2000: 53-54). Amal (Körisüw) Merekesi'nin işlevlerini şöyle sıralamak mümkündür:

*1. Birleştirici İşlev:* İnsanları bir araya getirerek aralarındaki toplumsal bağları ve ortak değerleri güçlendirmektedir. Küslüklerin sona erdirilmesini bu işleve bağlı olarak görmek gerekir. Örnekleme gerekirse Mañğıstaw bölgesindeki Kazaklar Amal Merekesi'ni Otpan dağında bir araya gelerek kutlamakta ve burada *kutsal birlik ateşi* yakılmaktadır. Kışın soğuk geçmesi sonucu hayvanlarını yeterince besleyemeyen halk, otlaklar için birbiriyle problemler yaşayabilmektedir. Ancak bunun uzun sürmemesi gerekir. Çünkü Ulu Dala insanının birbiriyle dayanışmaya ihtiyacı vardır. Öfke ve gücenmeleri unutarak Körisüw Günü'nde insanlar birbiriyle görüşür (KK3). Merkede birbirini bağışlamayanlara, öfkesini yenemeyenlere *Самарқанның көк тасы еріген күні өкпеңді қия алмадың, көк тастан да қатты ма едің?* “Semerkant’ın gök taşının eridiği gün öfkeni yene-medin, gök taştan daha katı mıydın?” denir.<sup>13</sup> Bu söylemden hareketle Aqtöbe oblisında Amal Merekesi’ne *Самарқанның көк тасының еріген күні* “Semerkant’ın gök taşının eridiği gün” de denilebilmektedir (KK6, KK7).<sup>14</sup> Bu günde kimsenin kimseye darılmaması gerekir. Birinden borç alan varsa borcunu bayrama kadar sahibine ödemeye uğraşır. Bütün bunlar *жаңа жылдың басында жақсы ниетпен бастайық* “Yeni yıla iyi niyetle başlayalım.” düşüncesiyle yapılır (KK11). Bu durum toplumsal bağları güçlendirmektedir.

*2. Canlandırıcı İşlev:* Geleneksel bayramların, bunun içinde Amal Merekesi'nin de geleneklerin devamını sağlayıcı, inançları tazeleyici bir fonksiyonu bulunmaktadır. Kazakistan'da özellikle son yıllarda kültürel öğeler bu işleviyle ön plana çıkarılmaktadır. Kazakistan'ın kurucu cumhurbaşkanı N. Ä. NAZARBAYEV'in “*Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру*” (Geleceğe Bağlar: Manevî Uyanış) ve “*Ұлы даланың жеті қыры*” (Büyük Bozkır'ın Yedi Yönü) adlı izlencelik makaleleri tarih, dil, kültür ve coğrafya gibi etkenlerin birleştirici ve canlandırıcı işlevinin güçlendirilmesine dönüktür. Amal Merekesi de 2018 yılından itibaren *Manevî Uyanış* kapsamında değerlendirilerek resmî kutlamalara dâhil edilmiştir. Bu mereke, Elbaşı'nın makalesinde belirtilen ana hedefleri tam olarak yansıtan, baharın gelişinin, halkın birliğinin geleneksel bir kutlamasıdır. Aynı

13 Eskiden Kazaklar ata babalarının mezarına yerleştirmek için Semerkant'a *kök tas* “mavi (gök) taş” almaya giderlermiş. O taş *qayraq tas* olarak da adlandırılmış (Kartaeva ve Habijanova, 2017: 117). Bu kutsal sayılan taş ile yeni yılın gelişinin birbiriyle bağlantısı vardır. Bu yüzden Kazak halkı arasında *Наурыздың келгенін жандыда балық біледі, жансызда Самарқанның көк тасы біледі*. “Nevruz'un gelişini canlıda balık bilir, cansızda Semerkant'ın gök taşı bilir.” denilmektedir (Artıqbayev, 2017: 10). Bu kök taslardan biri, tarafımızdan fotoğraflanarak makalenin sonuna eklenmiştir.

14 Ancak bu kaynaklar *gök taşın* erimesini havanın ısınmasına bağlamaktadır.

zamanda Kazak halkının asırlık deneyiminin, köklerinin ve ulusal kültürünün özüdür.

3. *Eğitici İşlev*: Amal Merekesi, diğer bayramlarda olduğu gibi insanları aynı değerler etrafında toplayarak kültürel değerlerin kuşaklar arasında öğretilip aktarılmasını sağlamaktadır. Amal Merekesi, uygulamalı bir biçimde gençlerin değerler eğitiminde önemli bir rol oynamaktadır. Bu sayede gençler ulusal gelenekler ve yemeklerden haberdar olmaktadır (KK14). Bu bayram hakkında yazılan şiirler de eğitsel değere sahiptir. Raxat Qusayınulu Qosbarmaq adlı Mañğıstawlı şâirin “*Амал күні қазағым көріседі, / Көрісу, бұл – көненің желісі еді. / «Жасың құтты болсын!» деп жамырасып, / Ақ ниетпен адал қол беріседі.*” (Amal Günü Kazak’ım görüşür, / Kōrisüw, bu eskinin temeli idi. / “Yeni yaşın kutlu olsun!” diye seslenip, / İyi niyetlerle birbiriyle selamlaşır.) dōrtlüğüyle başlayan “Amal” şiiri bu bayrama dōnük en ünlü edebî ürünlerdendir (KK11).<sup>15</sup>

4. *Rahatlatıcı İşlev*: İnsanlar kutlamalar esnasında diğer günlerdeki psikolojik baskılanmaları unutarak rahatlayıp mutlu olabilmektedir.

Bu fonksiyonlardan birleştirci ve canlandırıcı olanlar, açıkça gözlemlenmektedir. Yani *açık* işlevlerdir. Eğitici ve rahatlatıcı işlevler ise direkt gözlenemeyen yani *gizli* işlevlerdir (Çobanoğlu, 2000: 53-54). Olumlu işlevleri nedeniyle halk tarafından bu tür bayramlar destek görmektedir. Hatta kimi kaynaklarımız bu bayramın sadece Kazak halkında değil bütün Türk halklarında kutlanılmasının Türkler arasındaki birlik ve dayanışmaya, bu cümleden, yakınlaşmaya yardımcı olacağını düşünmektedir (KK2; KK15; KK20).

Amal Merekesi’nin Nawrız’a dayandırılarak icat edilmiş bir gelenek olduğunu değerlendiren araştırmacılara göre bu bayram, özellikle son yıllarda Kazakistan’ın ulusal amaçları doğrultusunda kurgulanarak ritüelleştirilip giderek kurumsallaştırılmaktadır (Kınacı ve Balcı, 2020: 57-58). KAYHAN da, “*Bu kutlama, unutulmuş bir geleneğin yeniden canlanması- nın bir örneğidir.*” der (2019: 485).

## Sonuçlar

Özellikle Kazakistan’ın batısında yer alan Mañğıstaw, Batıs Qazaqstan Oblısı, Atıraw, Aqtöbe ve Rusya’nın anılan yerlere komşu Astrahan, Saratov, Orenburg gibi bölgelerindeki ve Karakalpakistan’daki Kazaklar

15 Klâsik Türk edebiyatında da güneşin koç burcuna girişine özel bir önem verilmiş ve bugünü yani nevruzu işleyen nazım türüne “Nevrûziyye” adı verilmiştir. Bu yıldız hareketi hem bahar bayramı ve yılbaşı olarak kutlanmış hem de şiirlerde motif olarak kullanılmıştır. Örneğin: “Burc-ı hamelde revzen-i hurşidden saçıldı zer Çıkdı ‘adâlet kasrına nev-rûz-ı sultânî meger’ \*Atâyî (Nevrûz sultanı adalet kasrına çıktığı için koç burcunda güneşin penceresinden altınlar saçıldı.) (Karaköse, 2008: 173-183).

arasında yaygın olarak kutlanan Amal (Körisüw) Merekesi, konargöçer Kazak halkının kıştan aman esen çıkışının mutluluğunu birbiriyle görüşerek kutladığı eski bir gelenektir. Aynı zamanda yeni yılın başladığı gün olarak kabul edilir. Amal sözü, Arapça *hamel* “koç” sözünden gelmektedir. Eski Doğu geleneklerine göre, dolayısıyla Kazak halkında da, güneşin koç takımıyıldızına gelmesiyle yeni yıl girmiş olur. Türk topluluklarının eskiden beri baharın gelişini yıl başı olarak kabul ettikleri ve çeşitli törenlerle kutladıkları görülmektedir. Andrey ASTAVYEV gibi kimi araştırmacılar ise Amal Bayramı’nı Moğol gelenekleriyle bağlantılı olarak görürler. Moğollarda da 14 Mart’ta kutlanan “ilkbahar ve yeni yıl bayramı” Zolgox ile Amal Merekesi’nin kutlanması arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır. Zolgox Bayramı, Tuvalar arasında benzer biçimde kutlanır ve Çolukşuur adıyla bilinir. 14 Mart, eski Baybaqtı Qazıbek halk takvimine göre Nawrız’ın birinci günüdür. Dolayısıyla yılbaşısıdır. Her bölgenin kendine has gelenekleri olsa da Amal ya da Nawrız merkeleleri başlangıçta aynı idi. Ancak günümüzde bu iki merkele farklı özellikleri ön plana çıkararak birbirinden ayrılmıştır. Bu ayrım sadece tarih farklılığından ibaret değildir, kendine özgü ritüeller oluşmuş ve kalıplaşmıştır. 1918 yılında Rusya ile birlikte Kazakistan’da yaşanan takvim değişikliğiyle Kazak Eli’nin batısında, eski halk takvimine uygun olarak 14 Mart tarihi korunmuştur. Ülkenin diğer yerlerinde bu tarih unutulmuş gibi görünmektedir.

Kazakistan’da son yıllarda Elbaşı N. Ä. NAZARBAYEV’in öncülüğünde manevi uyanış sağlayacak projelere ve dolayısıyla geleneğe daha çok önem verilmektedir. Bu nedenle bölgesel bir bayram olarak kutlanan Amal Merekesi, ulusal düzeye çıkartılmış ve daha çok tanınır hâle gelmiştir. Hatta Özbekistan, Türkmenistan, Türkiye ve Rusya’dan katılımcılarla uluslararası bir kimliğe bürünme yolundadır. Amal (Körisüw) Merekesi’nin *birleştirici*, *canlandırıcı*, *eğitici* ve *rahatlatıcı* olmak üzere dört temel işlevi olduğu görülmektedir. Bu bayramın temel amacı; halkın birlik ve bütünlüğünü güçlendirmek, ulusal gelenek ve görenekleri yaygınlaştırmaktır. Kazak halkı bu bayramı kiyiz üyeleri dikip bir araya gelerek, kökü derinde olan geleneklerini yaşatarak, ulusal yemekleri pişirip paylaşarak, birbirlerinin hatalarını bağışlayarak yeni yıla tertemiz girme anlayışıyla kutlarlar.

### Kaynaklar

- Argınbayev, H., Muqanov, M. ve Vostrov, V. (2000). *Qazaq Şejiresi Xaqında*. Almatı: Atamura.
- Artıqbayev, J. O. (2017). Nawrız - Qazaqtıñ Töl Meyramı. «*Ulıstıñ Ulı Küni – Äz Nawrız*» *Attı Respublikalıq Ğılımiy Konferentsiya Materialdarı* (s. 4-11). Astana: Qazaqstan Respublikası Ulttıq Muzeyi.

- Canpolat, M. (2018). *Behcetü'l-hadâik fî Mev'izati'l-halâik*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2000). “Yapısal ve İşlevsel Bakımdan Geleneksel Bayramlar Bağlamında Nevruz ve Hidrellez”. *Türkbilig*(1), 51-59.
- Ekrem, N. H. (2016). “Çin Kaynaklarına Göre Türklerde Nevruz”. *Current Research in Social Sciences*, 2(2), 67-78.
- Erişeva, T. ve Bekturğanov, Q. (2014). “Qazaq Xalqının Salt-Dästürlerindeki Aymaqtıq Ereşelikler”. *Regional socio-humanistic researches. History and contemporaneity : materials of the IV international scientific conference on January 25–26* (s. 95-98). Prague: Vědecko vydavatelské centrum «Sociosféra-CZ».
- Januzaq, T., Omarbekov, S. ve Júnisbek, Ä. (2011). *Qazaq Ädebiy Tiliniñ Sözdigi (On Bes Tomdıq, I-Tom: A-A)*. Almatı: Axmet Baytursınulı Atındağı Til Bilimi İnstitutı.
- Karaköse, S. (2008). “Eski Türk Edebiyatında Nevrûz ve Nevrûzla İlgili Unsurlara Genel Bir Bakış”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(23), 171-187.
- Kartaeva, T. ve Habijanova, G. (2017). “Kazak Kültüründe Nevruz ve Nevruznâme Bayramı Ritüelleri, Özellikleri”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*(82), 107-124.
- Kayhan, Sh. (2019). “Türk Cumhuriyetlerinde Nevruz Kutlamaları”. *TURAN-SAM Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, XI(41), 484-489.
- Kınacı, C. ve Balcı, F. (2020). “Geleneğin İcadı ve Yeniden Canlandırılması Tartışmaları Ekseninde Bir Kazak Geleneği: Amal Merekesi-Körisüv Küni (Amal Bayramı/Görüşme Günü)”. *Milli Folklor*, 16(125), 46-59.
- Mamırbekova, G. (2017). *Qazaq Tilindegi Arab, Parsı Sözderiniñ Tüsindirme Sözdigi*. Almatı: Memlekettik Tildi Damıtıw İnstitutı.
- Toqtabay, A. (2005). “Nawrız” *Qazaq Xalqının Dästüri men Ädet-Ğurıptarı (Birinci Tom: Birtuwtastığı jäne Ereşeligi)* (s. 11-22). Almatı: Arıs Baspası.
- Yudahin, K. K. (1985). *Kirgizsko-Russkiy Slovar' (Kirgizça-Orusça Sözdük)*. Frunze: Glavnaya Redaktsiya Kirgizskoy Sovetskoy Entsiklopedii.

### Genel Ağ Kaynakları

- Baqıt, N. (2020, Ocak 28). *Biyl Ulıstıñ Ulı Küni - Nawrız Meyramı 9 Kün Toylanadı*. <https://aikyn.kz/biyl-ulystyng-uly-kueni-nawryz-mejramy-9-kuen-tojlanady/> adresinden alındı.
- Janat, E. (14, Mart 2016). “Amal” Merekesi Nege 14 Nawrızda Toylanadı? [https://www.inform.kz/kz/amal-merekesi-nege-14-nauryzda-toylanady\\_a2880566](https://www.inform.kz/kz/amal-merekesi-nege-14-nauryzda-toylanady_a2880566) adresinden alındı.
- OMKQK (2021, Mart 17). *Amal Merekesinde Keşende Tal Egüw Aktsiyası Ötti*. Otpan Memlekettik Kommunaldıq Qazınalıq Käsipornı «Amal» Merekesi:

[http://www.otpan.kz/kz/amal?title=amal\\_merekesyinde\\_keshende\\_tal\\_egu\\_aktsiyasyi\\_ottyi\\_139](http://www.otpan.kz/kz/amal?title=amal_merekesyinde_keshende_tal_egu_aktsiyasyi_ottyi_139) adresinden alındı.

Qumırzaqulı, A. (2017, Mart 14). *Köristiw - Türik Moñğol Xalqınıñ Ejelgi Dästüri*. Qazaqstan Tarıhy: <https://e-history.kz/kz/news/show/2197/> adresinden alındı.

### **Sözlü Kaynaklar**

KK1: Manarbek Jumabayev, Yaş: 21, Batıs Qazaqstan (Batı Kazakistan) oblısı (Şıñğırlaw köyü).

KK2: Miras Quspanov, Yaş: 21, Batıs Qazaqstan oblısı (Oral şehri), hukuk lisans.

KK3: İnabat Aydıǵaliyeva, Yaş: 21, Aqtöbe oblısı, uzman teolog.

KK4: Samaraddin Kerimbay, Yaş: 21, Almatı şehri, teoloji lisans.

KK5: Barısǵül Erlanqızı Keñes, Yaş: 23, Aqtöbe oblısı, filolog doktorant.

KK6: Baqıtjan Temirlanulı Raxat, Yaş: 27, Aqtöbe oblısı (Şubarquwdıq köyü).

KK7: Qulayım Janbırbayeva, Yaş: 58, Aqtöbe oblısı (Noǵaytı köyü).

KK8: Elmira Abdenovna, Yaş: 50, Jambıl oblısı (Taraz şehri).

KK9: Kamila Kerimkulovna Kerimbayeva, Yaş: 30, Jambıl oblısı (Taraz şehri)

KK10: Sadıq Diydar Aydarulı, Yaş: 23, Almatı şehri, uzman filolog.

KK11: Fariyza Serikqızı Bereketova, Yaş: 23, Mañǵıstaw oblısı (Aqtaw şehri), filolog.

KK12: Al'bina Erlanqızı Keñes, Yaş: 21, Aqtöbe oblısı, saǵlık çalışanı.

KK13: Ayajan Esalqızı Mutaliyeva, Yaş: 24, Türkistan oblısı (Jetısay).

KK14: Miyrangül Serğojaqızı Mnydarova, Yaş: 40, Pavlodar oblısı, dil uzmanı.

KK15: Uldanay Maratqızı Qanaşeva, Yaş: 23, Aqtöbe oblısı, dil uzmanı.

KK16: Ayşa Slamǵaliy, Yaş: 23, Aqtöbe oblısı (Oyıl köyü), dil uzmanı.

KK17: Dosjan Ämirulı Baltabay, Yaş: 24, Türkistan oblısı (Sozaq), dil uzmanı.

KK18: Örken Abdiyrov, Yaş: 24, Türkistan oblısı (Otırar), doktorant.

KK19: Ayda Azamatqızı Jaras, Yaş: 23, Aqtöbe oblısı, saǵlık çalışanı.

KK20: Gawxar Moldaǵaliy, Yaş: 22, Atırav şehri, dil uzmanı.

KK21: Altınay Sarsenbayeva, Yaş: 22, Aqtöbe şehri, mimar.

KK22: Ayajan Serǵazı, Yaş: 23, Şıǵıs Qazaqstan (Doǵu Kazakistan) oblısı.

KK23: Äygerim Saǵadatqızı Äbdikärim, Yaş: 25, Qızılorda, uzman biyoteknolog.

KK24: Gimiş Nazar, Yaş: 25, Şınjañ Uygur Özerk Bölgesi (Doǵu Türkistan) - Altay Vilayeti, Çin Halk Cumhuriyeti, üniversite öǵrencisi.

KK25: Äli Muratulı Baybosın, Yaş: 25, Türkistan oblısı (Qazıǵurt), dil uzmanı.

KK26: Samırax Dinislam, Yaş: 25, Bayan Ölgıy-Moǵolistan, üniversite mezunu



**Ek-1:** Hoca Ahmet Yesevî Türbesi'nin Önünde Bulunan Kutsal Kök Tas (Türkistan/ Kazakistan)



(Fotoğraf: Celâl GÖRGEÇ - Tarih: 11.01.2019)

## **Extended Summary**

In this study, one of the traditional feasts of the Kazakh people, Amal Feast, which is celebrated on the 14<sup>th</sup> of March, also known as Köristiw Feast, is studied. Mereke is a type of feast in Kazakhstan, determined by national or international authorities. In the western regions of Kazakhstan, Nawryz (new year's day) begins to be celebrated from the 14<sup>th</sup> of March. On this bright day, when Kazakh people meet with new life, new year and a new day, people greet each other, young people visit old people, and people wish each other health, peace and prosperity.

The aim of the study is to examination and revealing of the origins, celebration traditions and functions of Amal Feast based on oral and written sources. The boundaries of the study are the subject of the Amal Feast. But our oral sources are spread from Kazakhstan to East Turkestan, mostly from West Kazakhstan. In the current study, literature review, directed interview technique and compilation methods are applied. While evaluating the compilations from the source people, the data of the people who participated in the Amal Feast celebrations are prioritized.

Amal comes from the Arabic word *hamel* (حمل). In the Arabic calendar, it corresponds to the sign of Aries, when the sun stays from 21<sup>st</sup> of March to 20<sup>th</sup> of April. This word in Arabic was transferred to Persian and then to Kazakh. The word *xamal* ~ *amal* in Kazakh is the old name for the constellation Toqty. Therefore, when the day-night length is equalized Amal enters and the Aries constellation is born. Thus, the Kazakhs on the ground, the sun and the constellation of Amal meet each other in the sky. Today is also considered the day the new year's beginning. After a long and difficult winter, people are able to see each other in the spring. Therefore, another name for the Amal Feast is the Meeting Day.

It is seen that Turkic communities have accepted the arrival of spring as the beginning of the year and celebrated it with various ceremonies. Chinese sources give detailed information on this subject. It seems that the Huns were performing sacrifices to the Gods in the first and fifth months of the year and in the autumn. The traditions of the Kök Türks are similar to the Huns. Some researchers, such as AndreyASTAVYEV, consider this holiday to be related to Mongolian traditions. The cultural similarity between the Turkic and Mongolian peoples has a long history. Цагаан Сар (Tsagaan Sar), known as Shaghan or Saghan among Kazakhs, is the traditional New Year Feast of the Mongolian people. Since unknown times, Mongols have celebrated the first day of spring as a new year, according to the old folk calendar, as a sign of coming out of the winter safely and reaching spring. The first day of the spring feast in Mongols is called Золгох (Zolgox) and it coincides with the 14<sup>th</sup> of March. At this feast, everyone dress in their national clothes and go to greet the elders. Some researchers consider the Zolgox Feast to be related to the Amal Feast. The Zolgox tradition is celebrated for eight days, like the Amal Feast. There are also theological views on the origin of the Amal Feast. The first of these is as follows: Prophet Abraham, when spring came, called all the people and had a big table set up. He hugged everyone who came to his house. The hearts of those who met with the Prophet softened and forgot their anger and resentment. Prophet Abraham is known as the first person to hug and embrace. Another religious

narration about Amal is about the prophet Noah. Mäshhür Jüsip Köpeyli, one of the famous poets of the Kazakhs, told the story of Noah, “The day Noah’s ark stopped on the Qazygurt mountain was the tenth day of Muharram. That day is the day when the sun enters the constellation of Aries, according to the ancient stellar calculation. So it’s the first day of the year.” For this reason, in the western regions of Kazakhstan, Nawryz Feast is also called Amal Feast.

According to the old calendar of the Kazakhs based on the movement of the moon in the sky, the new year starts on the 14<sup>th</sup> of March today, and the farewell to the old year takes place on 13<sup>th</sup> of March. the 14<sup>th</sup> of March is the first day of Nawryz, according to the old Baybaqti Qazybek folk calendar. Therefore, it is the beginning of the year. Today is the day of the awakening of all nature.

In Kazakhstan, especially in recent years, cultural elements have been brought to the fore in a way that will provide spiritual awakening. The main functions of this feast are as follows: 1) Unifying Function: It brings people together and strengthens the social ties and common values between them. 2) Refreshing Function: Traditional feasts, including Amal, have a function that ensures the continuation of the traditions and refreshes the beliefs. 3) Educational Function: Amal Feast, just like other holidays, gathers people around the same values and ensures that cultural values are taught and conveyed to generations. Amal Feast plays an important role in the values education of young people in a practical way. In this way, young people become aware of national traditions and dishes. 4) Relaxing Function: People can relax and be happy during the celebrations, forgetting the psychological pressures.

The Amal Feast, which is celebrated as a regional feast in Kazakhstan in recent years, has been raised to the national level in importance and has become more recognized. In fact, it is on the way to taking on an international identity with participants from Uzbekistan, Turkmenistan, Turkey and Russia. The main purpose of this feast is to strengthen the unity and integrity of the people, to spread national customs and traditions. Kazakh people celebrate this feast with the understanding of entering the new year immaculately, planting tents and coming together, keeping their deep-rooted traditions alive, cooking and sharing national dishes, forgiving each other’s mistakes.

